Arbetsmiljöfonden

SAMMANFATTNING 1752

Bra hus kan bli bättre!

"TÄNK LOKALVÅRD" REDAN VID PLANERINGEN.
INFORMATION TILL ARKITEKTER, BESTÄLLARE OCH STÄDARE.

Kraven när man planerar och projekterar ett hus är många. Städfrågor ligger kanske inte högst upp på listan, men det är väl värt att behandla lokalvården med omsorg – rätt lösningar kan spara stora pengar under många år. Och dessutom göra städjobbet mindre slitsamt med högre städkvalitet.

Den här sammanfattningen, del 2, ger praktiska råd om vad man bör tänka på. Men det viktigaste rådet är ändå att involvera städarna i projektet och dra nytta av deras erfarenhet. De vet vilka lösningar som är bra och vilka som inte fungerar.

Sammanfattningen vänder sig till beställare, arkitekter, konsulter samt städare. Utnyttja den som en gemensam "checklista" under planeringen.

Del 1 av sammanfattningen (1751) beskriver byggprocessen och riktar sig främst till städare.

Del 2

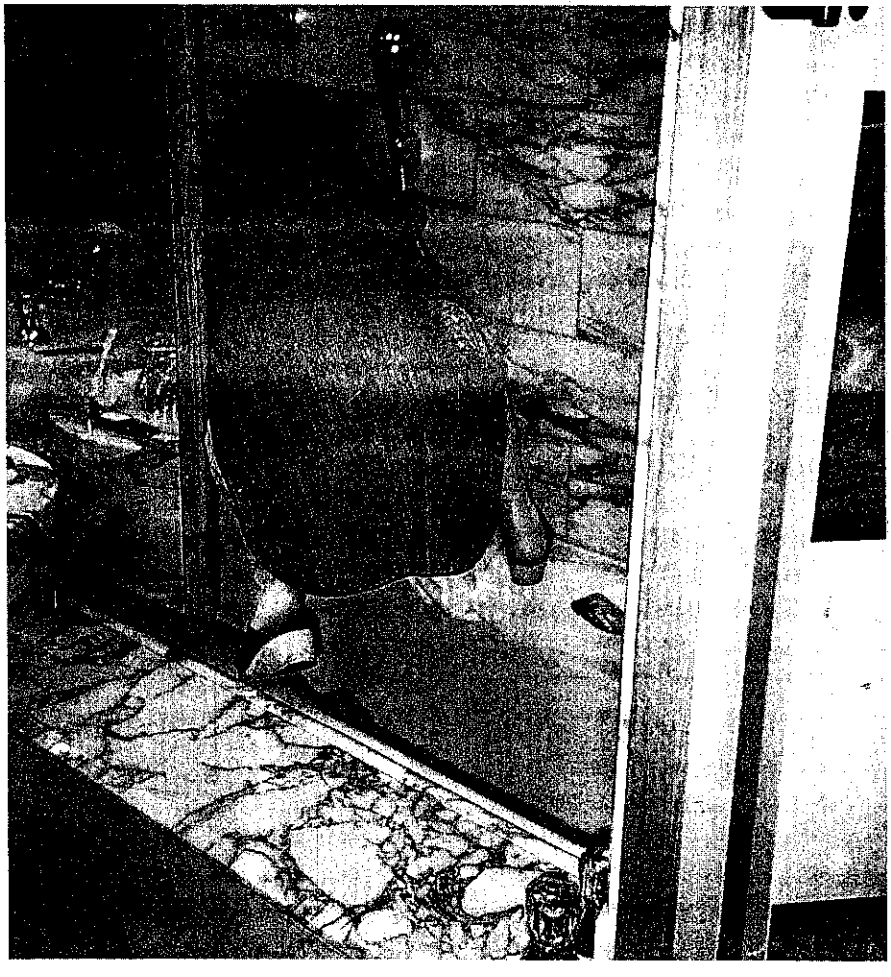

Städakrobatik! Undrar om den som ritade det här hotellbadrummet tänkte på att det måste städas (perfekt!) varje dag?

För innehållet svarar
Eva Jäderberg
3 Ergonomer AB,
Brantstigen 14,
161 39 Bromma,
telefon 08-25 24 19,
telefax 08-25 24 19.

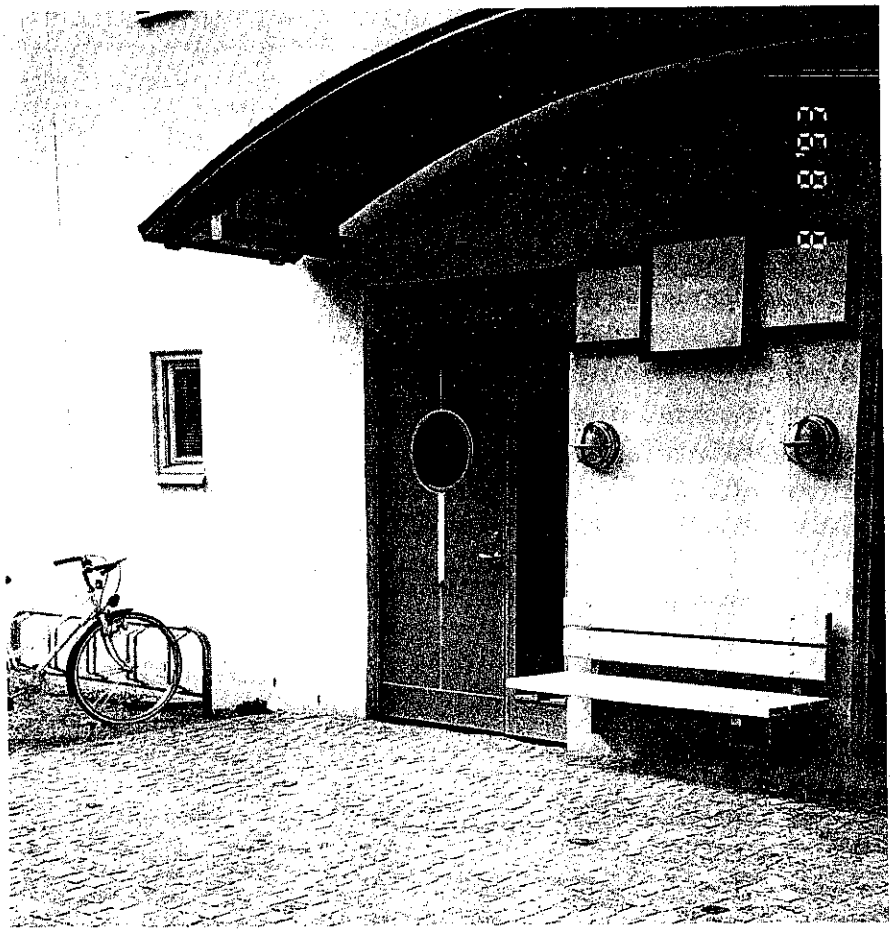

En lyckad entré! Tak, glas vid sidan av dörren, runt fönsterglas, smutsokänslig färg, vägghängd bänk (sopmaskin!), stensatt, vacker.

Bra städlösningar

Här presenterar vi bra städlösningar – ekonomiskt och ergonomiskt. Använd idéerna som en checklista vid diskussioner mellan städare, beställare och arkitekt.

ENTRÉN

80–90 procent av smutsen kommer in via dörrarna. Marken utanför och avtorkningsanordningar avgör hur mycket smuts som dras med in. Det är dålig ekonomi att spara just här. Rätt lösning ger lättare städning till lägre kostnad.

Utanför entrén

Sten eller betongbeläggning är bra, asfalt sämre. Vid varmt väder kan den ge fläckar inne. Sand passar inte alls. Placera sandlådor en bra bit bort.

Gräsytor planeras så att de inte frestar till leriga genvägar.

Gärna buskplanteringar, men inte nära entréer på skolor, daghem och sportanläggningar. Inhägnader och räcken kring buskar och gräs skyddar dåligt, där barn och ungdomar rör sig.

Utanför dörren

Gummilamellmattor i rullbara sektioner (både ute och inne) eller skrapgaller över en brunn med tillräcklig avrinning är bra. Metallgaller delas i mindre sektioner.

Avtorkningsanordningen bör vara minst lika bred som ingångsdörrarna och räcka två meter ut.

Tak

Tak över entrén eller indragen entré håller entrén torr och spar arbete med golven innanför.

Entréer

Golvet innanför entréerna bör kunna maskinrengöras. Små nivåskillnader, nischer och liknande kan göra det omöjligt att använda maskin.

Både yttre och inre entrédörrar bör öppnas utåt; alla som går in tvingas då till några extra avtorkningssteg.

Innanför avtorkningsmattan är det under vintern bra med en minst två meter lång textilmatta.

Går besökarna direkt till hissen bör det ligga textilmattor även där.

Dörrar, dörrhandtag och trösklar

Entrédörrar och innerdörrar bör vara lätta att hålla rena. Blanka, enfärgade, mycket ljusa eller mörka ytor är känsliga.

I nyare hus är dörrarna ofta glasade ända ner till "sparkhöjd" – mycket arbete i obekväma ställningar. Många rutor och spröjsar ger extraarbete, alla hörn är ju smutssamlare. Det är bättre med glas bredvid dörrarna än i undre halvan av dem.

Trycka eller dra? Är signalen snabb slipper man handmärken på glas och andra ytor. Lång eller kort? Handtagen bör nå högt upp och långt ned på dörren.

Om det är nödvändigt med trösklar, välj mjuka, rundade gummitrösklar.

Ger dörrarna plats för bredaste städvagn/maskin? Även utan skohorn?!

TRAPPOR

Trappstädning är tungt. Många små ytor och alla hörn måste städas för hand. Lustigt nog är de minst hundraåriga trapporna i Londons tunnelbanas äldsta delar de bäst genomtänkta. Materialet är tätt och fogfritt och alla hörn är väl rundade.

Raka trappor är lättare att städa än svängda. Stegen i svängarna bildar djupa skrymslen. De trappmaskiner

som är under utveckling är för raka trappor.

Det är svårt att hitta material som är både lättstädade *och* halksäkra. Det har ibland lett till nödlösningar som "halkband". Trappan blir svårskött och ful och snubbelrisken ökar.

Bäst är att välja ett hårt, slätt och melerat material, till exempel cementmosaik, i medelljus färg. Undvik klinker.

Planstegen bör ansluta till väggen eller vangstycket (balk där stegen fäster) utan mellanrum och helst rundat. Mellanrum gör att tvättvatten kan rinna ner och ge fläckar på trapphusets vägg. Likaså är öppna trappor, utan sättsteg, svåra att hålla rena utan rinnmärken.

Överväg vid ombyggnad om slitna stentrappor (och golv) ska slipas, en investering med hänsyn till städarnas arbetsbelastning och städkostnader.

Trappräcken och balustrader

Trappräckena bör vara infästade i väggen eller på trappans utsida. Om de är fastsatta i planstegen eller i golvet hindrar de städredskapen.

Stående, runda stänger underlättar rengöringen. Järnet där stängerna fäster nedtill bör också vara runt. Undvik räcken med glas/plexiglas.

FÖNSTER OCH GLASPARTIER

Glasytorna i nybyggda hus har blivit allt större. Ett mode är spröjsar i fönster och fönsterväggar. Varje extra spröjs ger fyra "nya" hörn mot glaset som ska hållas snygga!

TOALETTER OCH DUSCHRUM

Toaletter och andra hygienutrymmen kan med litet omtanke byggas så att de är lätta att städa.

Toaletter borde vara något större än svensk byggnorms minimikrav för bekväm rengöring.

Här är några förslag som är bra – kanske något dyrare än standard – men ekonomiska i längden.

Kakelklädda väggar med smalast möjliga fogar ger lättstädade ytor.

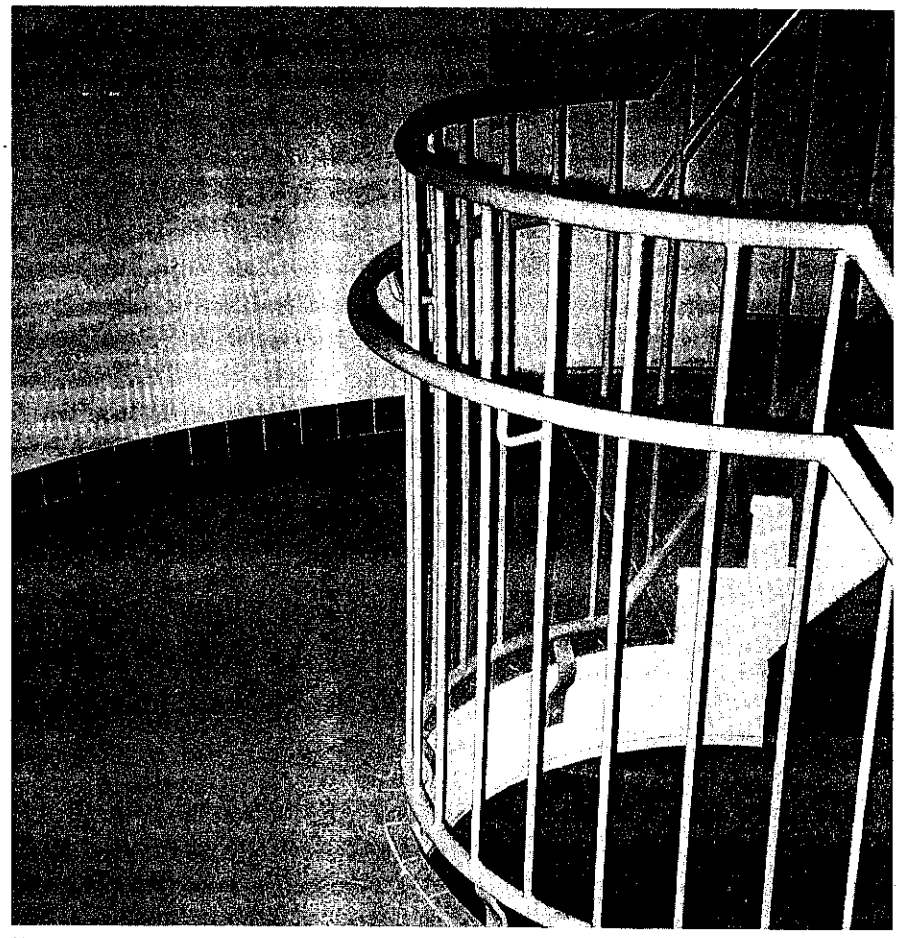

Ett bra utformat trappräcke med stående runda stänger. Infästning på trappans utsida. Släta stenplattor med smala fogar och mörka sockelplattor gör trappan lättstädad

Målad väv tål slitage sämre och är svårare att hålla ren.

Släta, fogfria golv av plast med väl uppvikt kant och rundade hörn är bra. Klinker med smal fog och rundade kantplattor går också. Men inte oglaserad klinker med breda fogar. som drar åt sig fukt och lukt.

Vägghängda toalettstolar – javisst! Med rätt infästning håller de för 250 kg och fungerar även i skolor!

Tvättställ monteras direkt mot vägg eller så att man lätt kan göra rent bakom (min 4 cm).

Rör bör gömmas i väggen eller skyddas bakom en löstagbar sockel. Ingen rördragning genom golvet, tack.

Duschrum

I större duschrum bör golv- och väggmaterial tåla högtryckstvätt. (Vissa plattklädda duschrum tål inte högtryck.)

Gärna golvbrunnar med slamavskiljare.

KÖK

Storkök

Det finns hygieniska föreskrifter för storkök m m, varför vi inte tar upp den frågan.

Pentry, kaffehörna

Pentryt/kaffehörnan ska se fräsch ut. Golven bör vara hårda, inte av textil. gärna vägghängda skåp med luckor.

Möblerna bör vara lätta att torka av och flytta vid städning.

GOLV

Golvvård svarar för över hälften av städkostnaderna. Och påverkar starkt städarnas arbetsbelastning. Det finns mycket att vinna på lättstädade och hållbara golv.

Här är både toalettstol och handfat vägghängt – bra ur städsynpunkt.

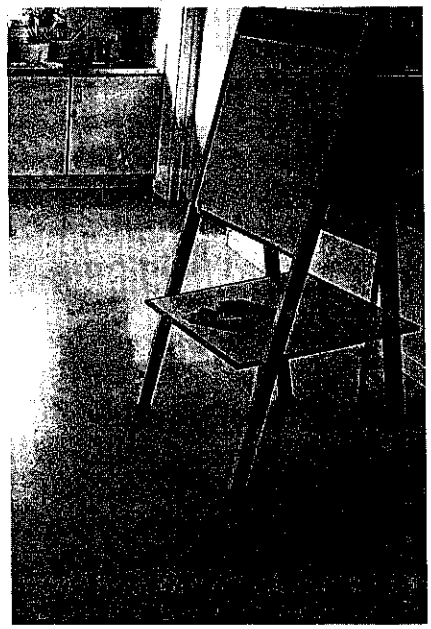

Ett dåligt linoleumgolv, som blivit bra efter renovering.

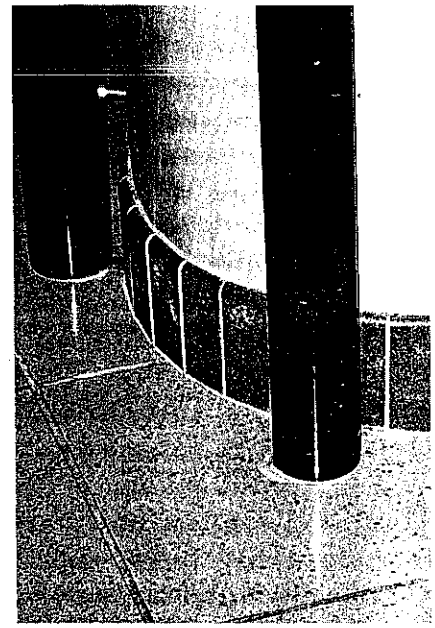

Cafébordsben placerade invid pelare. Inte direkt lättstädat, eller hur?

Golvet bör inte vara strävare än nödvändigt med tanke på halkrisken. Används endast städmaskiner är materialet av mindre betydelse.

Sedan några år är det högsta mode med naturmaterial. Vackert, men priset för många av materialen är större belastning på städarna och högre städkostnader. Och hur fungerar materialen på sikt?

En viktig sak är att begränsa antalet olika golvmaterial, så man slipper använda flera rengöringsmetoder.

Linoleum

Ur städsynpunkt är linoleum ett steg bakåt. Linoleumgolv är upp till dubbelt så tunga att moppa som plastgolv. Linoleum är lätt att "tvätta sönder". Det är också svårt att vika upp mot väggen som sockel. (Bästa sockellösningen!) Det fordrar en trekantlist som stöd under rundningen mellan vägg och golv.

Det har kommit fram nya metoder att renovera linoleum. Efter behandling räcker det med daglig torrmoppning och fläckborttagning samt fuktmoppning eller kombimaskin samt polermaskin någon gång i veckan. Vid fuktig behandling tillsätts ett underhållspreparat i vattnet.

Plast

Plastgolv av bra kvalité har alltid varit uppskattade, eftersom de är lätta att städa, både för hand och med maskin.

Plast som golvmaterial råkade i vanrykte under debatten om "sjuka hus". Dagens plastmattor avger gaser (ofarliga) under 20–40 dagar efter inläggningen, de är slitstarka och kräver litet underhåll.

Välj mellanljusa, melerade eller strimmiga/marmorerade plastmattor av hög kvalité, gärna med förstärkt yta. De kan underhållas med samma metod som beskrivits under linoleum.

Plastlaminatgolv

Plastlaminat är lättstädat, reptåligt och passar för torra metoder, t ex statiskt laddad mopp. Nackdelen är att stegljuden är hårda.

Trä

Tänk på att massiva, oljebehandlade golv av trästavar lätt förstörs av fel behandling. På bra grundbehandlade trägolv räcker det med torrmoppning som daglig metod. Fuktmoppning ibland klarar de också. Våta metoder går inte alls.

Klinker

Oglaserade klinkerplattor läggs gärna i entréer, toaletter och på andra ställen med stor nedsmutsning. Tråkigt nog åtföljs de ofta av breda, smutssamlande fogar och grova, utanpåliggande sockelplattor.

På fria ytor som är åtkomliga för kombimaskiner är problemen inte så stora, men annars återstår bara tung, manuell rengöring.

Underhåll: Sträva klinkergolv kan förbättras – se Linoleum. Golv och fogar får en glatt yta som är lättare att hålla ren. Men arkitektens ursprungliga idé om ett rustikt, matt golv får ges upp.

Natursten

Slätslipade plattor av marmor och kalksten är om de läggs med minimala fogar lätta att städa för hand och med maskin. När de är nötta kan de slipas upp och nästan bli som nya.

Vita marmorgolv i gallerior och

hotellfoajéer är inte så roliga efter en tid. Gångstråken blir fort solkiga av gatsmuts.

I entréer händer det att man lägger in gatsten, som på en gammaldags gata. Kanske bra så länge ingen behöver städa. Vilken städmetod är bra på gatsten?

Gärna slät natursten men med smalast möjliga fogar. Livlig marmorering är en stor fördel.

Cementmosaik har använts sedan länge. Det är ett mycket "städvänligt" golv helt utan fogar.

Ganska svårstädat golv med dammsamlande socklar och väggar i ett daghem. Kan ställa till med allergiproblem.

Textila golv

Mönstrade eller melerade mattor i bra kvalitéer är acceptabla i rena miljöer. Men visst vore det en fördel att slippa den obligatoriska dammsugningen.

Det finns en ny typ av syntetmatta med kort, extremt tät lugg som är betydligt lättare att hålla snygg än vanliga heltäckningsmattor.

VÄGGAR

Där nedsmutsningen är stor, t ex i trappor och skolkorridorer, bör väggarna vara av slätt, oömt material och vara färgsatta så att inte varje fläck syns direkt.

Väggstruktur

Väggar i lokaler där många människor rör sig bör inte ha en sådan struktur att de samlar damm. Oputsat tegel, rå betong, ohyvlat trä, reliefer, dekorlister, avsatser mellan olika material, allt bidrar till en dammig och svårstädad miljö.

Väggpanel

I lokaler med stort slitage ger en väggpanel av målat trä en lättstädad vägg. Om den ansluts mot väggen ovanför med en halvrund list blir avsatsen mellan materialen inget problem för städningen. Fyrkantlister samlar damm.

Dras golvet upp mot väggen och täcks med träpanelen får man både ett golv och en vägg som är lätt att hålla snygg.

Hygienutrymmen

Undvik målad väv. Sintrade plattor (starkast) eller glaserat kakel är i särklass mest lättskött. Ska materialet tåla högtryckstvätt?

GOLVSOCKLAR, LISTER

Socklar, dörrfoder, lister, tavelramar, öppna hyllor m m samlar damm och smuts som måste torkas av för hand eller dammsugas. Till de här väggfasta ytorna kommer horisontella ytor på möbler och andra lösa inventarier.

Antalet paneler, lister och andra dammsamlande ytor bör hållas nere. Kraftiga dörrfoder kan ersättas med tunna lister.

Golvsocklar och andra horisontella paneler/lister bör vara avfasade eller avrundade så att inga horisontella ytor bildas.

EL

Elektriska uttag bör sitta 60–120 cm över golvet. Avstånd mellan eluttag i korridorer och liknande bör inte vara större än 15 meter.

Gå tillsammans igenom var uttag behövs ur städsynpunkt. Det är ingen dyr åtgärd, men spar många steg.

I restauranger och hotellrum behövs ofta starkare belysning vid städning. Det måste också gå att tända upp i städrum, förråd, källare och andra utrymmen.

Datakablar

Placera datakablar i kabelrännor längs golvpaneler, kabelrännor som kommer ner från taket eller skrivbord med särskilda kabelrännor i bakkanten.

VENTILATION

Friliggande ventilationstrummor på några centimeters avstånd från tak eller väggar gör det nästan omöjligt att komma åt. Där samlas mängder av damm. Också in- och utblåsning måste vara lätta att nå för rengöring.

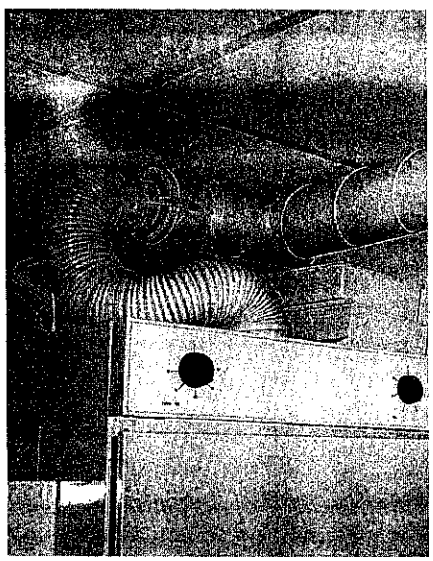

Ventilationstrummor skapar ofta städbekymmer. Hur skulle en bra lösning sett ut i det här fallet?

En bra lösning...

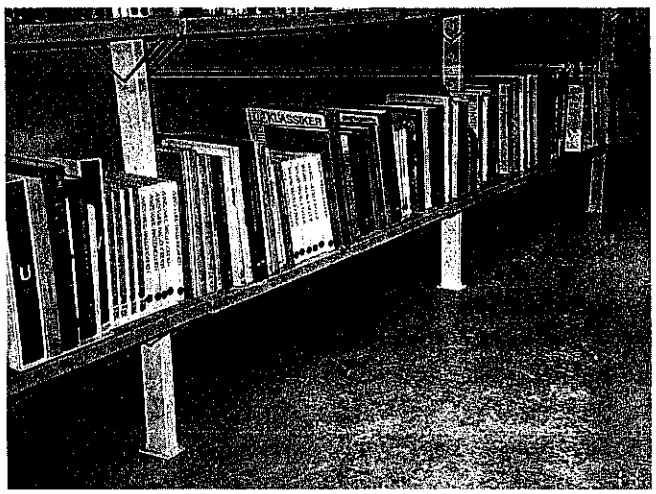

...och en dålig!

Ventilationsanordningar, typ "kakelugn", som ofta sätts in vid renovering är inte svåra i sig, men dåligt monterade, t ex med svårstädade springor, ställer de till problem.

FAST INREDNING

Skåp

Väggfasta skåp bör antingen stå på en sluten sockel eller hänga helt fritt, minst 30 cm från golvet.

Tiden för golvrengöring kan ofta minska med 15–20 procent om hyllor och skåp är vägghängda eller står på socklar.

Skåp bör antingen ansluta helt till taket eller ha en starkt sluttande översida som är lätt att nå för städning. De här båda lösningarna hindrar också att man använder översidan som upplag.

Skåp bör ha dörrar eller luckor.

Arbetsbänkar

Väggfasta arbetsbänkar bör inte ha öppna hyllor över eller under bänkytan – ersätt med bänk- eller väggskåp!

Diskar, fasta arbetsbord m m

Receptionsdiskar och andra arbetsbord bör stå på socklar istället för på ben. Om ben är ofrånkomliga bör de vara minst 25–30 cm höga. Fot/benkonstruktioner med plattjärn mot golvet får inte godkänt.

Sittbänkar i omklädningsrum

Dessa bör vara lätt uppfällbara mot vägg eller helst vägghängda.

Övrig inredning

Allt som stöder mot golvet hindrar golvstädningen och bör undvikas.

LÖS INREDNING

Inredningens utformning och placering betyder mycket för städarna, speciellt i miljöer med många möbler och höga krav på städningen (sjukhus, skolor, matsalar och hotellrum).

Varje möbleringsförslag borde nagelfaras så att så få möbler och litet utrustning som möjligt står på golvet.

Bord och stolar

Nej tack till bordsben som liknar ett upp och nedvänt T. Hela bordet måste flyttas vid golvvård

Är fotdelen ett kors uppstår fyra svårstädade hörn, som måste städas från fyra olika håll.

Stativ till bord och stolar bör stå på höga fötter.

Förvånasvärt få stolar är lätta att flytta utan grepp för båda händerna i ryggstödet – inte ens i matsalar/cafeterior och skolsalar där stolarna måste skjutas undan, hängas upp eller ställas på borden vid städningen.

I lokaler med många stolar bör de lätt kunna skjutas in i spår under bordskivan eller hängas på skivan för att göra golvet åtkomligt (minst 15 cm frihöjd).

Soffor och fåtöljer

Klumpiga soffor och fåtöljer på låga ben är vanliga, speciellt i hotell och i lyxigare kontorsmiljöer. Ofta kombineras de med tjocka textilmattor.

Möblerna bör antingen ha så höga ben att städredskap lätt går in under eller vara lätta att flytta, t ex låsbara hjul eller hjul på två av benen.

Bra glidknappar av rostfritt stål underlättar när det inte finns hjul.

Textil

Mönstrade, mellanljusa textilier är naturligtvis att föredra framför enfärgade mörka eller ljusa möbeltyger. Möbeltyger bör ha glatt yta, sträv yta försvårar städningen.

Lampor

Lampor samlar damm. Lampor med uppljus står ofta på hög fot och är gärna skålformade. De vanligaste taklamporna är utformade som stora lådor som hänger ned en bit från taket. Tittar man efter är de oftast fulla av damm. Den som städar har ingen möjlighet att nå från bekväm höjd.

Kaffeautomater

I många hus har det kommit in kaffeautomater i efterhand. Något bra utrymme finns inte utan de hamnar i

korridorer eller entréer. Golvet omkring blir solkigt och nedfläckat. De hindrar också städmaskinerna.

Det bästa är om automaten hängs på väggen, minst 25–30 cm upp, precis som all annan fast inredning. Och de ska naturligtvis utformas med slutande översida.

DRIFT- OCH SKÖTSELUTRYMMEN FÖR LOKALVÅRD

Utformning av städrum m m regleras av Boverkets byggregler, BBR 94 (4).

Städcentral/städrum

En bra städcentral (städrum) behöver en del utrustning, inkl bra belysning och ventilation för att fungera väl, t ex:

- golvbrunn, täckt med galler i rullbara sektioner underlättar arbetet med att hålla utrustning och maskiner rena och tappa av svabbvagnar.
- höj- och sänkbar våtbänk
- vägghängd rostfri ränna med stänkskydd förenklar rengöringen av moppgarn. De hängs upp och spolas av med handdusch.
- inga trösklar

Tvättmaskin och tumlare för garn blir allt vanligare i städcentralerna. Det gör det möjligt att använda fuktiga eller nästan torra metoder med förfuktade moppgarn.

Lägg in reservutrymme för kommande maskiner i planeringen. Utvecklingen går mot allt fler maskiner.

Doseringsapparat för kemikalier underlättar doseringen och tunga dunkar behöver inte heller lyftas.

Finns plats för en stol (för kortvarig ben- och ryggvila)?

Städförråd

Det centrala städförrådet bör ha utrymme för att kunna ta emot storförpackningar. Se därför till att förråden tilldelas några extra kvadratmeter.

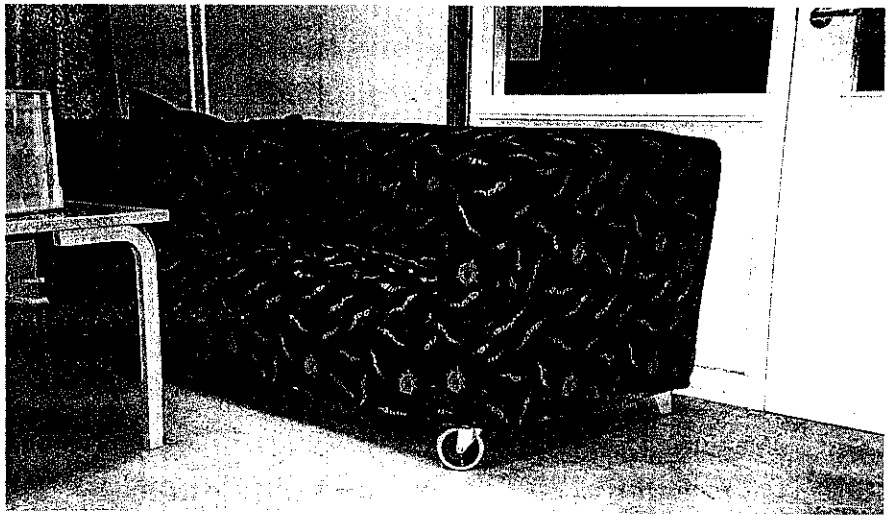

Sätt hjul på tunga möbler eller låt benen bli så höga att man kommer åt under.

Transport- och lyfthjälpmedel

Förråden bör också rymma hjälpmedel, t ex pallyft och hyllrader bör därför inte vara mindre än tre meter.

Ett bra städrum med väggfast ränna för avspolning av moppgarn och till höger doseringsapparat för kemikalier.

Soprum

Bör vara åtkomliga inifrån huset. Det ska vara ordnat så att säckarna kan kastas eller tippas direkt i containern utan att först lyftas. Det är en stor fördel om dörren har elektrisk öppning, typ handikapp.

Tappställen

Med nya städmaterial och metoder har behovet av tvättvatten och utslagsbackar minskat väsentligt. Allt mer används metoder med förfuktade moppar och torkdukar som tas med på vagnen.

Om det är nödvändigt att använda vatten ska det finnas tappställen i närheten. Att köra runt med smutsigt vatten på städvagnen är inte acceptabelt.

PERSONALRUM

Personalutrymmen för matraster och vila är viktiga. Vilket är bäst – eget personalrum eller gemensamt med övriga anställda? I vilket fall bör personalrummet ha direkt dagsljus och vara trivsamt inrett. Separat rökrum?

Fyra goda skäl att satsa på bra städmiljö

1. Lokalvården står för över hälften av kostnaderna för det löpande fastighetsunderhållet

Det finns 1000 och 1 detaljer som gör ett hus mer lättstädat.

T ex entréer som hindrar smutsen från att komma in i fastigheten, golvmaterial som gör det lättstädat, konstruktioner av t ex trappor och toaletter som tar bort smutsfällor, rätt upphängda hyllor och möbler.

Städarna vet vad som fungerar.

2. Ett lättstädat hus blir ett välvårdat hus

Och ett välvårdat hus blir ett attraktivt hus.

Om beställare och arkitekt vid planeringen skapar förutsättningar kommer man lätt in i "den goda spiralen". Ett välvårdat hus ger nöjda hyresgäster, mindre skadegörelse/slitage och ett mervärde för hela fastigheten.

Som arkitekt borde det inte vara ointressant att kunna säga. "Det här huset ritade jag för 5 år sedan och det fungerar utmärkt, inte minst tack vare det är genomtänkt ur skötselsynpunkt..."

3. Undanröj problemen

Förslitningsskador, långtidssjukskrivningar och rehabilitering. Städarna som yrkeskår är en utsatt grupp.

Trenden är att allt större ansvar läggs på arbetsgivaren för att få personalen i tjänst igen.

Då är det väl inte helt ointelligent att försöka undanröja problemen, särskilt som ev kostnader är blygsamma...

4. Verkligt medinflytande skapar positiva medarbetare

Medinflytande som upplevs äkta skapar engagemang och vilja att lösa sina arbetsuppgifter. Detta gäller inte bara för kontorspersonal och verkstadsarbetare, utan också för städare...

Visst kan det kännas trögt i starten. Byggprocessen är redan nog snärjig och byråkratiserad, kanske en och annan byggare och arkitekt tänker. Man känner sig lite utanför när man inte kan läsa ritningar, tycker kanske städarna.

Varför inte mötas på halva vägen – det finns många genomtänkta yrkessynpunkter att ta vara på för alla parter. De som försökt har nått bra resultat!

RAPPORTEN

Sammanfattningen bygger på rapporten **"Husergonomi"**, som kan beställas direkt via författaren till självkostnadspris (ca 175 kr) + porto. Eva Jäderberg, 3 Ergonomer AB, Brantstigen 14, 161 39 Bromma, telefon/telefax 08-25 24 19.

ORD&FORM AB, Uppsala 1995 Best.nr. 626-2174-2

Populärvetenskaplig bearbetning: Erik Järhult, InformationsProducenterna, Göteborg
Sammanfattning 1752 Augusti 1995
Pnr 90-0279 Planerings- och projekteringsprocesser (65)

Arbetsmiljöfonden

Postadress Box 1122, 111 81 Stockholm *Besöksadress* Olof Palmes Gata 31 *Tel* 08-791 03 00 *Fax* 08-791 85 90